

délszláv regény (Crnjanski, Cankar, Kolar művei), már ki is tört a második világháború és semmivé tette az évtizedes munkát. Mi nem csodáljuk, hogy Herceg még ma is óvatosan nyúl az akkori korszak és táj magyar irodáinak kérdéseire, memoárját is inkább novellisztikusan írja, azon a hangon, amellyel elbeszéléseiben találkozunk. Sokszor még kicsit kódösít is, habár erre igazán nem lenne szüksége. A vajdasági magyar és szerb irodalom és a közélet számos alakjával találkozunk a könyv lapjain, s még a kortársaknak is tud meglepő dolgokat mondani. Így például Žarko Vasiljević valóban több évtizedes jó barátom volt, de magam is Herceg könyvéből tudtam meg, hogy Dáfina anyót (egyik legkedvesebb fordításomat) ő is lefordította, s hogy Žarko egyszer meg is vallotta neki: nékem köszönhettem, hogy megszabadult a szimbolizmus modorosságaitól.

De ki tudná ilyen kurta könyvismertetésben felsorolni, hogy e második korszakban ki mindenkinek az arcélét rajzolja meg Herceg ebben a kötetében Radó Imrétől egészen Veljko Petrovićig. Herceg János itt is könnyedén és varázslatosan tud mesélni, s az utódok nyilván hálásak is lesznek neki, hogy ennyi mindent elmondott íróról és nem írókról, közéleti emberekről és a hétköznapi embereiről is. Bennem legmaradandóbban talán az a megállapítása visszhangzik, amelyben hitet tesz amellett, hogy „*Vajdaság népeinek sorából egyszer remélhetőleg mégis kihallatszik a közös ének kórusa*”. Mintha ennek egyre több jelét látnánk.

CSUKA ZOLTÁN

PRÓZAI EMLÉKSOROK — VERSESKÖTETBEN

MAURITS FERENC: *Telep*.
Symposion Könyvek 46.
Forum, Újvidék, 1975.

Második kötete jelent meg Maurits Ferencnek. Ilyenkor az olvasó előveszi az első kötetet is, újraolvassa. Összehasonlítást végez, újraértékel és értékel, hasonlóságot és eltérést állapít meg. Gondolkodik. Reménykedik abban, hogy valami újat kap, és csodálkozik azon, hogy az előző kötetből már ismert alanyokkal találkozunk, de nem elmélyültebb megformálásban, hanem az előzőhöz hasonlóan, ugyanúgy. Az előző kötetből átvett versekkel is találkozunk, például az *ómama*, a *krisztina* c. versek.

Mindebből megállapíthatjuk, hogy egy olyan költővel — festővel van dolgunk, akinek kialakult világképe van. Határozott alkotásterelete az emlékek világa, a gyermekkor élményeinek a felelevenítése. Az idő lebontása révén a jelenben a múltat szemléli, föllesztné annak hőseit.

A *telep* című új kötete olyan, mint egy képes album, amelyben ismerős arcok, helyek megörökített fotói vannak. Egyfajta emlék, a tovatűnő egykori jelen megörökítése, tartósítása. Az idők folyamán elővesszük ezt az albumot, a múlt dokumentumát, és annak minden oldaláról számunkra ismerős arcokkal, képekkel találkozunk. És ha mi ezt másoknak magyarázzuk, a kép statikus voltát írjuk le. A képet megpróbáljuk életre keltve elevenen

bemutatni, de ez nem sikerülhet mindig. Mert a nyelv, a szó nem eléggé plasztikus. Ekkor segít a rajz, ahol a kifejezhetetlen mozgást lerajzolhatjuk, egy lebegő alak, széttépett test feloldja a merevséget, megoldja a mozdulatlanság nyomasztó erejét.

Ezért állapíthatjuk meg, hogy a jelen kötetben az illusztráció teljesebb. Az érthetőség igényével a tökéletesség felé halad, mint pl. a *kráff sanyi* c. vers illusztrációja. Ugyanakkor a versek a költőben felelevenedett emlékek közlésének határán maradnak. A pusztai közlésnél, a megformáltság kizárásával.

Mert mitől függ egy jó foto?

Az alany szerencsés kiválasztásától és a technikai kivitelezéstől. A tartalom és a forma koherenciájától. De még a jó fotók esetében is bekövetkezik az unalmasság érzése, ha ismétlődés mutatkozik. Gyorsan lapozunk, hiszen ilyent már láttunk, ezt már ismerjük.

Lehet, hogy túlzottan igényesek vagyunk, mikor minden egyes képtől újat várunk, eddig nem látottat, többletet, gazdagságot, ránk gyakorolt hatást, ami gondolkodásra késztet. De mindez csak akkor lehetséges, ha a versek rendelkeznek költői holdudvarral, tartalmi és formai többlettel. Akkor közvetlen résztvevői és élvezői lehetünk egy folyamatnak, amelyet a művelzés folyamatának nevezhetünk. Maurits azonban megkímél, mondhatnánk megfoszt minket ettől a feladattól. Ő csak olvasóközönséget igényel és nem élvező tömeget. A versnek hatnia kell, és nem vagyunk biztosak abban, hogy az ilyen megformálás kielégíti a hatás igényét:

*a kissámlin
az orgona alatt
nagy
fekete
varjúként
szundikált
mogyoróval
céloztuk
karimás kalapját*

(tata)

A költő megelégszik a pusztai tényközléssel, ezért marad a tartalom papírra vetett gondolatsor, rendszerezés nélkül.

Központi és kizárólagos probléma a nyomor megírása. A telep sajátos helyzetű település, a nyomor tanyája, az újvidéki „Ferencváros.” A szegénység nál sivatárabb dolog aligha van, viszont az ábrázolásnak nem okvetlen szükséges egyhangúságával lehangolólnak lennie. Kopár, terméketlen terület ez, és ezért áll be a folytonos ismétlődés, ami fárasztó monotonniává válik.

Nem vártunk József Attila-i nyomoródákat, még azok utánzatát sem, bár az *anya* című versből utánzat lett. Pusztán verseket vártunk, és azt hisszük ez a minimum, ha egy verseskötetet veszünk kézbe. Várakozásunkkal ellentétben emléksort kaptunk, de nem versbe foglalva. A nyelvi gazdagság mellőzésével közölték velünk, hogy: ómama meghalt; ótata csendő volt; a csúnya sparheltot mozdonyok hívták; a szőke mangalicát ellopták; szájpaddalását feltörte a kemény kenyérhéj; ősszel galagonyát evett; krisztina púpos volt; nagykató tifuszos; bacsa bácsi bajusza a legszebb a telepen; pici zsír-szódát ivott... és így tovább.

A nyomorélmény mély fájdalmat okoz, amely sírásba torkoll. A kötet érzelmi töltése a fájdalom, nyelvi megformálása a sír ige nagyszámú előfordulása.

Maurits objektíven papírra veti valóságdarabját, érzését viszont, amely a közlés háttéri irányítója, egy igével jelöli, például: sírtam, nem szerettem, félek, féltem, fáj, sajnáltuk. A tényszerű közlés, amely puritán módon kerül elének, és a költő érzelmének leegyszerűsített ábrázolása jellemzi a verseket. Legtipikusabb versek: *gusztí, apa*.

Objektív közlés:

*mellettem ült a padban
minden füzete zsíros volt
repülőgépeket rajzolt
nagy propellerekkel
azt mondta
pilóta lesz*

Érzelmi ábrázolás:

*nem szerettem
kicsit féltam is tőle*

Objektív közlés:

*csikorgott
nagy
fekete
ortopédcipője*

(guszt)

Ha a költő földézett élményterületét rendszerezni, egyetlen hatalmas csoportot állapíthatnánk meg: a CSALÁDTAGOK és ISMERŐSÖK csoportját, és ezen belül két részcsoporthat: a *testi fogyatékosok* és az *erkölcstelenek* csoportját.

Elisiratva és megborzadva tőlük idézi a múltból alakjait, hőseit, alanyait. Hisz legtöbbjük már halott, csontvázukat találná csak, az pedig „csúnyaság”.

Hősei tipikus hősök, hiszen egyéni érdekességeik, sajátosságai révén gyakoroltak a költőre maradandó hatást, olyannyira, hogy élményvilágában elevenek tudtak maradni az évek múlása ellenére is.

A kötet oldalain mindennapi események történnek, és mivel az emberrel történik minden, ez mozgást biztosít, változást, mi azonban szituációrajzot kapunk, ami statikus.

A gyermekkori élmény mindig ráirányított, nyomorközpontú, és ez teszi monotónná a kötet hangját. Hiszen egy-egy történetet közöl ismerőseiről, így mutatva be őket. De megfélemezik arról, hogy Bacsa bácsi, hogy a tanító, hogy Púpos Paja és a többiek kizárólag az ő ismerősei és csak benne élhet elevenen azok személye. Nekünk viszont ezt MAR vagy MÉG nem tudja úgy bemutatni, hogy élvezzük is.

A gyorsközlés tipikus esete a *szürkület* című vers, melyben az az eset áll elő, amikor egyszerre akarunk elmondani központi dolgot és mellékeset, amikor a mellékessel akarjuk érthetőbbé tenni a lényegét. Mindenre kiterjedő figyelemmel közöljük a dolgokat, és éppen ilyenkor sikkasztjuk el a lényegét. Ez a vers talán a legtipikusabb példa arra, hogy az olvasónak mennyire fárasztó az ismeretlen személyek halmozása. Hisz egyetlen versben hat ismeretlent kapunk, természetesen egyet sem ismerünk meg, homály fedti az egészet, szürkület. A költő ettől a sejtelmes helyzettől borzad meg, mi viszont a befogadhatatlan tényközléstől. Mi egyszerűen csak tudomásul vesszük a kapott anyagot és letesszük a könyvet, melynek egyetlen sora sem lesz maradandó.

Szerencsésebb megoldás a kötetben például az *ősz*, az *este* című versek. Ezekben nem Maris néni haláláról értesülünk, hanem a szerző — kizárva az emlékezést — helyet ad a költői nyelvnek. A jelen felé fordul. Itt már beszélhetünk a költészet eleméről, egyfajta érzelmi gazdagságról, felemelő varázsról, hisz a halk harangszó a távolság költői közlése a stílus emelkedettségét jelöli.

Az emléksor azonban annyira intenzív, hogy nem tud ettől szabadulni. Ezért nem kaptunk újat, ezért csalódtunk.

FRANYÓ ZSUZSANNA